

revelare ad verum donum Prophetiæ spectat, et ideo proprium etiam est solius Dei ista cognoscere. Unde in secundo capite ejusdem epistolæ dixerat idem Apostolus: *Quis hominum scit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est?* quod maxime propter occultos animi affectus dictum est. Et ob eandem rationem solus Deus dicitur posse hominum corda scrutari 3, Reg. 8. *Tu solus nosti cor omnium filiorum hominum:* et idem sensus habetur 1, Paralipom. 28, licet exclusiva expresse non addatur: *Omnia corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit.* Id enim quasi proprium, et speciale Deo tribuitur. Unde lib. 2, cap. 6, ait Salomon: *Redde univique secundum vias suas, quas nosti habere in corde suo, tu enim solus nosti corda filiorum hominum.* Unde Psalm. 43: *Ipse novit abscondita cordis;* et Psalm. 7: *Scrutans corda et renes Deus,* et Jerem. 17: *Præcavum est cor hominis, et inscrutabile, quis cognoscat illud? ego Dominus scrutans cor.* Ubi Hieronymus, *Hinc discimus, quod nullus cogitationum secreta cognoscit, nisi solus Deus.* Similia habentur Sapient. 1, Actor. 1, Roman. 8, ubi tanquam singulare Deo ponitur cognoscere, et scrutari corda. Et præsertim ad Hebr. 4, dicitur de Verbo Dei, quod sit, *discretor cogitationum et intentionum cordis.*

4. *Durandi evasio circa allata testimonia.*—*Ex sacra pagina refellitur.*—Hæc autem testimonia conatus est enervare Durandus, dicens, proprium esse Dei cognoscere cordis affectiones absolute, scilicet omnes tam futuras, quam præteritas, vel præsentis: cognoscere autem cogitationes tantum jam factas, non esse proprium Dei, sed Angelis etiam esse possibile; ac proinde allegata testimonia in priori sensu esse intelligenda. At hæc glossa erronea est, et textum destruit. Primo, quia Paulus aperte loquitur de præsentibus cogitationibus, et in comparatione, quam in posteriori testimonio facit, aperte dicit, quod sicut ea, quæ sunt in voluntate Dei, nemo scrutatur, nisi spiritus Dei, ita nec liberæ hominis voluntates. Secundo, quia in aliis testimoniis loquitur Scriptura vel de cogitationibus, quas homo actu præsentis habet, et illas dicit solum Deum cognoscere, ut in dicto loco 2 Paral. 6, vel de cogitationibus, quibus vel offenditur, vel colitur Deus, quæ ab ipso solo judicantur et puniuntur, vel præmiantur: istæ autem sunt cogitationes non futuræ, sed quæ jam factæ sunt. Ulterius vero addi potest illud 1, Reg. 16. *Homo videt ea, quæ patent, Dominus autem intuetur cor:* et

illud Actor. 2. *Tu, Domine, qui corda nosti omnium:* et quod Petrus dixit ad Jesum Joan. 21. *Domine, tu omnia nosti, tu scis, quia amo te;* ubi satis expresse de actu præsentis loquitur. Et licet in illis verbis non addatur exclusiva, aperte significatur, neminem posse intueri internum amorem, nisi qui omnia scit.

5. *Refellitur etiam aliter ex Scriptura.*—Unde quarto addere possumus illa testimonia, in quibus Evangelistæ notant, Christum Dominum fuisse cogitationum internarum jam existentium cognitorem, ut indicent, illud fuisse certum signum divinitatis ejus. Ut Matth. 9: *Cum vidisset Jesus cogitationes eorum,* et c. 12: *Jesus autem sciens cogitationes eorum;* et Luc. 15: *Ut cognovit Jesus cogitationes eorum,* et cap. 11. *Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit.* Ex quibus verbis sic argumentatur Hieronymus Jerem. 17: *Jesus videt cogitationes et nullus potest internas cogitationes videre, nisi solus Deus, ergo Christus est Deus.* Quæ argumentatio efficax est, supposita doctrina, qua Christus dicebat, se esse Deum: nam alioqui etiam homo sanctus, vel Angelus potest per divinam revelationem internas cogitationes cognoscere, sed nunc satis nobis illo argumento ostenditur, solum Deum posse sua naturali virtute internos voluntatis actus cognoscere. Atque hoc modo dicta testimonia Matthæi, et Lucæ exponunt alii Sancti, inde divinitatem Christi probantes, tum super dicta loca, tum alibi, Hieronymus, Matth. 9 et 11, Ambrosius, Luc. 5, et 1, Corinth. 2, Chrysostomus, hom. 30 et 42, in citata verba Matth. 9 et 11, ubi alia testimonia Scripturæ sacræ allegat, et eodem modo divinitatem Christi ex illo effectu colligit, eumque imitatur Theophylactus, *eisdem locis,* et optime ibi Christianus Druthmarus ait: *Ad cogitationes eorum respondit Dominus, quasi diceret: si legistis, quia nullus potest peccata dimittere, nisi solus Deus, similiter legistis, quod nullus potest hominum cogitationes scire, nisi solus Deus.* Et similia fere habet Petrus Chrysologus eadem verba tractans, serm. 50.

6. *Deinde assertio ex Patribus probatur.*—Unde potest veritas communi consensu, et traditione Patrum comprobari. Optimum est Athanasii testimonium cognitionem cogitationum cum cognitione futurorum æquiparantis in quæst. 27, ad Antioch. *Præscius (ait) rerum, et cordium cognitor solus est Deus: nec enim vel Angeli cordis abscondita, vel futura videre possunt:* et Chrysostomus, homil. 23, in Joann. *Humanorum cordium cognitio solius Dei est,*

qui ea formavit. Non opus erat Jesu testibus ad eas, quas formaverat mentes cognoscendas. Cyrillus, lib. 2, in Joann., cap. 19, expendens verba in Nathanael, *Rabbi, tu es filius Dei. Noverat (inquit) soli Deo corda hominum patere. Id cum inesse Domino perspexisset, filium Dei profitetur:* et lib. 3, cap. 3, ponderat, *solutum fuisse Christum corda Judæorum aspicere, cogitationisque motus eorum examinare, et ad ea, quæ illi mente versabant, orationem accommodare. Quæ re maxime natura se Deum esse ostendebat,* quod lib. 4, cap. 5, exemplo demonstrat Origenes, lib. 1, in Job, circa verba illa, *Circuivi terram. Videns (ait) universa, quæ opere fiunt, ea vero quæ in corde, atque in animo tractantur, nesciens.* Basilius, lib. 3, contr. Eunomium ex verbis Pauli 1 Corinth. 2, supra citatis, sic divinitatem Spiritus sancti probat: *Quemadmodum nemo alienus, ac peregrinus intrinsecas potest animæ cogitationes inspicere, ita qui cum Deo in secretis cum eo communicat, non est alienus, vel peregrinus ab eo, quia profunditatem ejus investigare potest.* Indicat Damascenus, lib. 2, cap. 3, quatenus dicit, Angelos nec linguam, nec aures habere, quia *circa sermonis adminiculum cogitationes suas, atque consilia inter se communicant,* in hoc enim supponit Angelum non cognoscere alterius cogitationes, vel consilia, nisi ab illo sibi communicentur.

7. Idem, ut certum supponit Augustinus, dicit lib. 2 Retract. capit. 30, ut supra retuli, et idem significat tract. 32, in Joan, et clarius in Psalm. 7. *Opera nostra (inquit) possunt esse nota hominibus, sed quo animo fiant, solus ille novit, qui scrutatur corda, Deus;* et lib. 10 Confession., cap. 2, tanquam singularem Dei excellentiam prædicat: *Cujus oculis nuda est abyssus humanæ conscientiæ,* et in Psalm. 41: *Abyssus abyssum invocat,* per abyssum cor hominis interpretatur: *Quid enim (ait) est profundius hoc abisso? Cujus cogitatio penetratur? Cujus cor inspicitur? et infra: Quæ tamen abyssus nuda est oculis Dei, utique solius.* Et Psalm. 41, expendens verba Pauli 1, Corinth. 4: *Nolite ante tempus judicare, etc. Antea quam hoc fiat (inquit) in hac peregrinatione mortalis vitæ quisque cor suum portat, et omne cor omni corde clausum est.* Item in Psalm. 141, illa verba: *Effundo in conspectu ejus,* etc., de interna oratione exponit, quæ cogitatione fit, et subdit: *Ibi ergo effunde precem tuam, ubi solus ille videt, qui remunerat.* Unde ibidem Prosper eadem verba exponens, ait, id est, *in secreto cordis, quod solus Deus audit, et videt.*

Et præterea circa id: *Non erat qui cognosceret me,* de intentione exponit, dicens: *Hanc autem intentionem nemo cognoscit, unde merito dixerat Deo: Tu cognovisti semitas meas.* Idem confirmat Cassianus, collat. 7, cap. 13, afferens alia Scripturæ loca. Unde tandem Genadius, de Ecclesiast. dogmatibus, cap. 81, dixit: *Internas animæ cogitationes diabolus non videre certi sumus.*

8. *Notatio circa dicta testimonia.*—*Notatio altera.*—In his autem Patrum testimoniis duo sunt observanda. Unum est, sæpe hoc Patres loqui in particulari de cordibus hominum, id est, de eorum cogitationibus, seu affectibus, ut Augustinus exponit, Psalm. 25, enarrat. 2, circa id: *Ure renes meos et cor meum,* nihilominus tamen idem a fortiori intelligunt de voluntatibus angelicis, quia non minus est domina suorum actuum voluntas angelica, quam humana, nec ratio aliqua in voluntate humana inveniri potest, cur actus ejus sint aliis occulti, quæ non in Angeli voluntate magis militet. Sed loquuntur Patres frequentius de hominibus, quia ad ipsos et ad mores ipsorum instruendos loquebantur, sicut Scriptura etiam loquitur. Aliud est, sæpe etiam solum dicere Patres, cor hominis esse occultum aliis hominibus, sicut dixit Gregorius 25, Moral. c. 7: *Aliena corda humanis oculis clausa sunt et nescitur, qui repellitur, quia penetrare nequeunt, quæ ab unoquoque cogitantur:* et lib. 18, cap. 27, alias 31, de hominibus in beatitudine dicit, quod *uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet,* unde significat nunc occultari cor unius hominis aliis hominibus propter corporis impedimentum, quod sine dubio Angelis obstare non potest. Verumtamen Gregorius ibi noluit causam adæquatam reddere, sed hominibus magis familiarem. Et in priori loco statim dicit *cogitationes, quæ latent homines, supremum judicem non latere,* et similiter alii Patres omnem creaturam excludunt, nam statim addunt, *solum Deum cogitationes internas cognoscere,* et illa particula *nemo,* sæpe in hoc sensu in Scriptura sumitur.

CAPUT XXII.

VARIE OPINIONES CONTRA RESOLUTIONEM SUPERIORIS CAPITIS REFERUNTUR ET REJICIUNTUR.

1. *Opinio Durandi in præcedenti capite, num. 4, jam tacta rejicitur.*—Ex dictis in præcedenti capite, certitudo assertionis in eo positæ

sufficienter probatur, et consequenter inde improbantur nonnullæ opiniones theologorum, quæ non solum improbabilis, sed etiam parum tutæ mihi videntur. Prima fuit Durandi, qui in 2, d. 3, quæst. 7, num. 18, et quæst. 8, num. 6, ausus est dicere, Angelum licet non videat actus voluntatis futuros, videre tamen illos statim, ac existunt, quod sine dubio erroneum est. Et ideo idem Durandus, d. 8, q. 5, post longam disputationem rem indecisam relinquit tanquam dubiam, et utrinque probabilem. In quo valde etiam errat, rem certam in dubium revocando. Et ab hac opinione non multum discrepat Scotus, in 2, d. 9, quæst. 2, ad 1, secundæ opinionis, et in 4, d. 43, q. 4, ad 2, nam simpliciter videtur docere, Angelos posse cognoscere virtute naturali occulta cordium, et de facto cognoscere. Et ita illi tribuit Marsilius, in 2, quæst. 8, sed de illius sententia dicemus melius in capite sequenti.

2. *Opinio Argentinæ exploditur.* — Altera opinio ad hanc proxime accedens, quæ eidem Durando non multum displicuit, dicit Angelum posse videre affectus voluntatis, quando sunt; non tamen videre, quales sint, id est, an sit amor, vel odium, complacentia, vel displicentia, fuga, vel prosecutio. Ita Argentina, d. 7, quæst. 1, art. 2, in fine, ubi nullam rationem adducit de actu voluntatis, sed solum de actu intellectus, de quo in capite viginti tertio, dicemus. Hæc ergo opinio omnino rejicienda est, quia et immediate repugnat multum doctrinæ sanctorum in Scriptura fundatæ: et deinde per evidentem consequentiam ostendi potest, vel illam destruere, vel repugnantia dicere. Quia si Angelus videt actum voluntatis, videt illum in se et intuitive, ergo videt, qualis sit, ergo videt, an sit odium, vel amor. Quod argumentum, ait Durandus, esse efficax, si supponatur distinctio specifica inter actus voluntatis odii, vel amoris: posse autem solvi, si quis mordicus defendat, omnes actus voluntatis esse ejusdem speciei. Sed imprimis hoc satis est ad absolutam efficaciam rationis, quia dicere, inter actus complacentiæ, et displicentiæ, et similes, non esse differentiam specificam, satis improbabile et incredibile est, ut ipse etiam Durandus fatetur. Verumtamen, etiamsi non esset differentia specifica, satis esset numerica, quæ certe negari nullo modo potest inter actus complacentiæ et displicentiæ ejusdem rei. Unde fit argumentum, quia visio intuitiva Angeli terminatur ad rem singularem, ut est in se, quia universalis non videntur, et quia cognitio Angeli perfecta est,

ergo videt an sit actus amoris, vel odii. Probatur consequentia, quia neque in re ipsa fingi potest actus, qui non sit determinatus in ratione amoris, vel odii, vel alia simili: neque etiam potest quis ex amante fieri odio habens, quin actum mutet, vel realem modum actus. At vero Angelus, si videt actum, videt omnem realem modum ejus, præsertim essentialem et individualement, ergo repugnantia dicit illa sententia, affirmans Angelum videre actum, et negans videre qualis sit.

3. *Hervæi opinio refellitur a Durando, ut parum coherens.* — Tertia opinio est Hervæi, in 3, d. 8, quæst. 3, dicentis, cognoscere Angelum actus voluntatum, seu cordium, quoad substantias eorum, et species et habitudines ad objectum determinatum, vel per modum fugæ vel prosecutionis, denique quoad omnia, præterquam quoad gradum intensionis, vel conatus. Quam sententiam merito impugnat Durandus, tanquam non consequenter loquentem: quia si Angelus videt intuitive et evidenter amorem voluntatis meæ, cur non videbit intensionem talis amoris, cum species repræsentet rem, sicut est, et lumen Angeli non minus sit sufficiens ad modum intensionis, quam ad actum intuendum. Respondet Hervæus, rationem esse, quia species unius Angeli remote repræsentat existentem in corde alterius, et per speciem remote repræsentantem minus exacte res videtur. At hoc frivolum est, quia vel Hervæus loquitur de re cogitata ab alio Angelo, vel de ipsa cogitatione alterius Angeli: si de objecto cogitationis alterius loquatur, impertinens est ratio, quia hic non agimus de cognitione objecti, sed de cognitione actus. Unde licet sit verum, quod per speciem cogitationis alterius Angeli non ita perfecte cognoscatur res cognita ab alio, sicut ab illo cognoscitur, non inde sequitur, cogitationem ipsam non exacte videri ab alio, si illam per speciem ejus cognoscit. Eo vel maxime, quod simul ac unus Angelus videt amorem vel cogitationem alterius de tali re, potest simul uti specie, quam habet tam amoris, quam rei amatae ab alio, et sic utrumque perfecte cognoscere, ac subinde videre amorem non solum quoad entitatem, sed etiam quoad intensionem. Si vero loquitur Hervæus de actu ulterius Angeli, et species ejus, quam alios habere concedit, quid est, quod ait, illam speciem remote repræsentare talem actum, aut per illam remote cognosci. Nam talis species immediate repræsentat ipsum actum, et cognitio, quæ per illam fit, immediate etiam ad illum termina-

tur, ergo æque potest quoad intensionem ac quoad entitatem, vel alias conditiones intelligi.

4. *Eadem opinio temeritatis arguitur.* — Merito ergo refellitur Hervæus, quod inconstanter loquatur: multo vero magis reprehensibilis est, eo quod audacter ac temere ausus sit tantam testimoniorum multitudinem suo arbitrio interpretari, ac si in eis tantum dicatur, solum Deum cognoscere de corde humano, quid plus diligat, vel quantum diligat, non vero quod et quid diligat, vel odio habeat, cum fere omnes Patres citati absolute de ipsis actibus, seu cogitationibus cordis loquantur, et soli Deo cognitionem earum reservari testentur. Et certe Christus Dominus non revelabat in quo gradu intensionis Judæi hoc vel illud cogitabant et proponebant, sed absolute cogitationes eorum se nosse monstrabat, et inde divinitatem suam ostendebat, ut sancti colligunt. Et ad hunc modum facile possunt reliqua testimonia contra istam sententiam induci. Quod autem fuerit fundamentum ejus, et quomodo ei satisfaciendum sit, in capite sequenti, reddendo rationem veritatis Catholicæ declarabitur.

5. *Opinio Henrici.* — Quarta fuit opinio Henrici, quodl. 3, quæst. 13, dicentis, Angelum cognoscere actus elicitos voluntatis amoris vel odii et hujusmodi, non tantum per effectus, sed in seipsis, ut circa tales res versantur amando, vel odio habendo, vel in universum per modum prosecutionis, aut fugæ, nihilominus tamen non cognoscere, ad quem finem illos dirigat, qui illos habet. Nam hoc ait latere omnem creaturam de voluntate alterius, et hoc esse secretum Deo reservatum, quod vocat mentis intensionem, et virtutem internam. Atque hoc secundum videtur dixisse Henricus, ut aliquo modo Scripturis, et Patribus responderet, aliam enim rationem non affert. Primum autem probat communi difficultate infra tractanda, quia non apparet ratio ob quam isti actus in rerum natura positi sint objecta cognitioni naturali Angelorum improporcionata. Quæ ratio tam de actibus intellectus, quam voluntatis procedit. Et ideo Henricus licet in principio illius quæstionis de solis actibus intellectus loqui videatur, postea extendit sermonem ad actus affectionis in voluntate conceptos. Unde in summa sententia ejus est, solam intensionem voluntatis latere Angelum, reliquos vero actus etiam liberos voluntatis cognoscere.

6. *Refellitur ut temeraria.* — Et parum consequens. — Et ut contraria rationi in uno sensu

quem habere potest. — *Alter sensus magis intentus ab Henrico.* — Sed de hac sententia idem judicium, quod de præcedenti ferendum est: non enim potest ab audacia et temeritate excusari sic limitando Scripturæ, et Patrum sententias, quia non de sola intentione, sed absolute de omnibus actibus liberæ voluntatis loquuntur. Nam Scriptura non de uno vel alio actu, sed de ipso corde hominis dicit, solum Deum illud nosse aut intueri. Et Christus non solum revelando intentiones, sed etiam cogitationes de his vel illis rebus, divinitatem suam ostendebat. Deinde non loquitur Henricus consequenter, quia non magis potest ipse reddere rationem, cur lateat Angelum intentio mea, quam amor, vel voluntas mea, ergo si unum negat, quia non invenit rationem, neget etiam aliud, vel si non audet utrumque negare, et unum credit sine ratione propter auctoritatem, credat etiam aliud, quia non minus eadem auctoritate confirmatur. Præterea hæc sententia non solum sine ratione est, sed etiam contra rationem. Quod ita ostendo, quia per intentionem vel intelligit Henricus specialem actum voluntatis distinctum ab electione, usu et aliis, prout communiter philosophi morales loquuntur, vel intelligit specialem modum interni actus, seu quemcumque actum voluntatis quoad proprium motivum ejus. Henricus sine ulla dubitatione non loquitur in priori sensu, nullo enim actum realiter a voluntate elicitem et ab ea distinctum, eique additum putat esse occultum naturali cognitioni Angeli, quia ratio, quam de cogitationibus adducit, in omnibus æque procedit, quia omnes sunt res creatæ, et naturales entitates habent, ac proinde sunt cognoscibiles. Unde manifestum est, si supponamus communem doctrinam moralem, quod intentio voluntatis est specialis actus ejus, contra rationem dici, illam non posse cognosci ab Angelo in seipsa, si alii actus possunt naturaliter ab eo videri, quia etiam alii actus sunt liberi et boni, aut mali moraliter, et e contrario etiam intentio habet naturalem entitatem propriam et per propriam speciem repræsentabilem. Alium ergo sensum intendit Henricus, dicit enim intentionem non esse aliquid intelligibile ultra substantiam voluntatis, sed esse quemdam respectum in illa fundatum et ab ea in re non distinctum, et nihilominus illo respectu cæteros actus dirigi, et ideo prout sic directos, cognosci non posse naturaliter, quia nec ille respectus cognosci valet.

7. *Qui etiam reprobat.* — Cur sola voluntas divina velit sine reali additione actus. —